

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

Gülay Kızılocak

1. Türkiye'den Almanya'ya Göçe Genel Bir Bakış

Geçmiş 18 yy.'a kadar dayanan Türk-Alman ilişkileri, askeri, diplomatik ve ekonomik alanda yoğunlaşmıştır. Günümüze dek süren bu ilişkilere 19. yy.'ın ikinci çeyreğinden itibaren toplumsal ilişkiler ya da toplumlararası ilişkiler boyutu da eklenir. Nasyonal Sosyalizm Almanya'sı döneminde Türkiye'ye sığınan çok sayıda Alman politikacı, bilim adamı, sanatçı ve teknisyen, bir yandan toplumlar arası bilgi ve kültür değişimini başlatırken, diğer yandan genç Cumhuriyet Türkiye'si'nin modernleşme sürecine, özellikle eğitim, teknik ve sanat

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

---

alanında önemli katkılar sağladılar.

Türk-Alman sivil ilişkileri, başka ulus ya da ülkelerde görülmemiş boyutta farklı karakteristiğe sahiptir. 1961 yılında iki ülke arasında imzalanan işgücü anlaşması ile başlayan toplumlar arası ilişkilerin ikinci evresi, bu karakteristiğin belirginleşmesinde etkili olmuştur.

Türk-Alman ilişkilerinin toplumsal boyutunu oluşturan Almanya'ya Türk göçünü dört evrede inceleyebiliriz:

Başlangıç: 1961 İşçi Alımı Anlaşması

Yeni Bir Dönem: İşçi Alımının Durdurulması ve Aile Birleşimleri 1973/1974

Yeni Arayışlar: Geri Dönüşler ve Kalıcılığa Yönelik Eğilimler

Yeni Alman Vatandaşları: Alman Vatandaşlığına Geçişin Kolaylaştırılması 1991

Avrupa'da Türklerin yerleşikleşmesinde etkili faktörler, geri dönenlerin Türkiye'de yaşadıkları olumsuzluklar, çocukların eğitimi ve Türkiye'de yaşam ve iş kurmak için gereken birikimin sağlanamamış olması ile Türkiye'ye karşı artan oranda kültürel ve sosyal yabancılaşmadır. Ancak bunun yanında, genelde göz ardı edilen başka önemli faktörler de vardır: Türkiye'ye mekansal uzaklığı kısaltan teknolojik ilerleme ve özellikle telekomünikasyon alanındaki gelişmeler özellikle Almanya'daki Türklere, göçün ilk zamanlarında gecikmeli olarak ulaşan Türkiye gündemini eş zamanlı olarak takip etme imkanını sağlamıştır. Bugün Almanya'da yayımlanan 9 Türkçe günlük gazetenin yanı sıra, kablo ve uydu antenleri aracılığıyla çok

sayıda (yerel birçok kanallar da dahil olmak üzere) televizyon kanalı, Almanya'daki Türklere Türkiye gündemini takip etme olanağı sunmaktadır.

2. Almanya'da Demografik Bir Gerçek Olarak Göçmenler

Almanya'da karar alıcılar göç gerçeği ve sonuçlarına gözlerini uzun süre kapalı tutarlarken, sosyal ve ekonomik bir uyum politikası ortaya konamadı. Bunun yerine dar kapsamlı hukuki iyileştirmelerle sınırlı kalındı. Bu hukuki değişiklikler ise karar alıcıların ön görmedikleri biçimde Türk göçmenlerde uyuma yönelik adımları sağlarken, yeni durum başka adımların da atılması zorunluluğunu doğurdu.

Göç sürecinde göç eden kişileri tanımlamak için farklı tabirler kullanılmıştır. 50 yılı aşkın süredir resmi kayıtları tutulan göç sürecinde „misafir işçi“, tabiri ilk kullanılan kavram olarak geçici oturma vurgu yapıyordu. Hukuki bir kavram olarak „yabancı“ ise başka bir ülkenin vatandaşlığına işaret etmekteydi. Son yıllarda kullanılan „göçmen“ tabiri ise Almanca iki kullanım biçimi „Emigrant“, „Immigrant“ varış ve çıkış ülke odaklı olmasına karşın daha nötr bir tabir olan „Migrant“ sözcüğü, göçmen kavramına karşılık olarak yaygın kullanım kazanmıştır.

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

Almanya'da Göçmen Nüfus (2005)

Gösterge	Nüfus (-.000)
Toplam Nüfus	82.465,3
Göç tecrübesi olmayan kişiler	67.133,1
Önceki kuşaklarda dahil olmak üzere göç tecrübesine sahip kişiler	15.332,3
Bunlar arasında: Göç tecrübesinin belirlenimi açık olmayan kişiler	547,9
Yakın kuşaklarda göç tecrübesi olan kişiler	14.784,4
— şimdiki ve daha önceki vatandaşlığa göre	
Avrupa	9.644,5
- AB-25.	3.715,0
· Yunanistan	383,4
· İtalya	793,8
· Polonya	925,4
- Diğer Avrupa Ülkeleri	5.929,5
· Bosna-Hersek	323,4
· Hırvatistan	403,0
· Romanya	385,9
· Rusya Federasyonu	1.138,2
· Sırbistan-Karadağ	437,4
· Türkiye	2.744,8
Afrika	465,7
Amerika	318,0
Asya, Avustralya ve Okyanusya	1.425,7
Diğer veya yanıt vermeyenler	2.930,5
Kaynak: Federal İstatistik Dairesi.	Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı

Almanya tarihinde ilk kez göçün kapsamını sayılarla ortaya çıkardı. Federal Alman İstatistik Dairesinin toplam nüfusun % 1'lik bölümüne uyguladığı yıllık örnekleme (mikrozensus) dayalı nüfus sayımında bu yıl, vatandaşlık faktörüne bağlı kalımsızın kişilerin göçmen kimliklerini de görülebilir kılan bir metot benimsendi.

Kişilerin kendilerinin bir göç tecrübesine sahip olup olmadıkları, bir başka deyişle bir diğer ülkede doğup doğmadıkları bu bağlamda ortaya kondu. Bu da, artık Almanya'nın istatistiki bilgilere kadar girerek, bir göç ülkesi olduğu kabulüdür.

Örnekleme dayalı nüfus sayımına göre; Almanya nüfusunun % 19'unu göçmen ve göçmen kökenliler oluşturmaktadır. Bunların yarısından fazlası Alman vatandaşlığına sahipken % 48'lik kısmı farklı uyruklara sahiptir. Sayım sonuçlarına göre göçmen kökenlilerin 15,3 milyona ulaşan sayıları Almanya'da yaşayan her beş kişiden birinin bir göç tecrübesini arkasında bıraktığını ortaya koymaktadır.

2.1. En Büyük Göçmen Grup: Türkler

Bu değerler itibariyle de Türk kökenliler Almanlardan sonra ülkedeki en büyük etnik grubu meydana getirmektedirler. Klasik işçi alımı yapılan ülkelerden (İtalya, Yunanistan, Yugoslavya, İspanya vs.) gelen her iki göçmenden biri Türk kökenlidir.

1,8 milyon Türk vatandaşı yanında, 2005 yılı sonu itibariyle sayıları 700 000 dolayında önceki tabiiyetleri Türk olan Alman vatandaşı bulunmaktadır. 2000 yılı itibariyle yürürlüğe giren yeni vatandaşlık yasası, Almanya'da doğan göçmen çocuklarının tercihli Alman vatandaşlığını kazanmış oluyor. Yıllık ortalama 35 000 çocuk üzerinden, 6 yıllık sürede bu sayı 210 000'e ulaşmıştır. Toplamda ise, Almanya'daki Türk kökenlilerin nüfusu 2,7 milyona ulaşmaktadır.

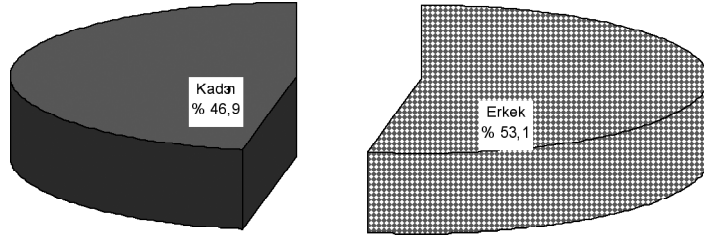
2.2. Demografik Yapı

Almanya'daki Türk Nüfus (Prognoz) 2007

Almanya'da Türk Kökenliler	Sayı
Türk Vatandaşları Toplamı	1.720.000
Kabul Yoluyla Vatandaş Olan Türkler	760.000
Ebeveynlerinden en az biri Türk kökenli olan Alman vatandaşı çocuklar (2000-2006)	270.000
Türk kökenli Alman Vatandaşları Toplamı	1.030.000
Türk kökenliler toplam (tahmini)	2.750.000
Türk kökenlilerin Almanya'daki tüm nüfusa oranı (%)	3,2
Kaynak: Federal İstatistik Dairesi	Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

Almanya'da yaşayan hemen hemen iki Türk'ten biri Almanya doğumludur. Vatandaşlığa geçenler ve doğumla vatandaşlık kazanan çocuklar bir arada hesaplandığında ise bu oran büyük olasılıkla % 50'nin üzerine çıkacaktır. Bu karşılaştırmada dikkate alınması gereken husus, yeni doğan Türk kökenlilerin doğrudan Alman vatandaşı olmaları ve istatistiklere yansımalarıdır.

Türk Vatandaşlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (31.12.2005)

Kaynak: Federal İstatistik Dairesi; Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı

3. Almanya'daki Türk Göçmenlerin Güncel Konumu

Almanya'da yaşayan Türk göçmenler için 46 yıllık göç sürecinde misafir işçilikten, yabancıya, göçmenden göçmen kökenliye kadar birçok tanımlama yapılmışken, bugün gerek Türk vatandaşı olarak Almanya'da yaşayan, gerek Almanya'da doğup büyüyen ya da sonradan Alman vatandaşlığına geçen Türk kökenliler için, tanımlanan bu kavramlar tam anlamıyla geçerli kavramlar değildir. Bugün her ne kadar vatandaşlık bağlamında iki gruptan bahsediliyorsa da, kalıcı bir toplum haline gelen bu kitleden artık, herhangi bir sosyolojik kavram tartışması yapılmaksızın Türk göçmenler olarak bahsedilmesi gerekmektedir.

Kamuoyunda süren tartışmalarda Türk göçmenlerin her tabakada temsil edilir hale geldiği, Almanya'ya güçlü kökler saldıkları ve toplumun ayrılmaz bir parçası haline dönüştükleri gerçeği yeterli yer bulmamaktadır.

Bunda çoğunluk toplumunun kurgusundaki ögelerin de tesiri bulunmaktadır. Sözü edilen Alman, üçüncü kuşaktan, Almanya'da doğmuş ve yaşayan, Alman vatandaşı olmuş „Ali“ değildir. O diğer yabancılara, „uyum eksikliği olan“ nüfus grubuna dahil sayılmaktadır. Türk göçmenleri işçisiyle, öğrencisiyle, işvereniyle, tüketicisiyle artık Almanya'da önemli bir ekonomik faktör ve potansiyel haline gelmiştir. Almanya'da artık yerleşik hale gelen Türkler, kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir altyapıyı kurmaya muvaffak oldular.

- Almanya'daki Türk göçmenler nasıl yaşıyor?
- Nelerle ilgililer ve ne gibi sorunlarla karşı karşıyalar?
- Bazılarının düşündüğü gibi onların yaşam alışkanlıkları çok mu farklı?
- Öteki görülen aslında ne kadar öteki?
- Almanya'da ötekileştirilen Türk göçmenlerin, aslında çoğunluk toplumuyla pek çok ortak yönler taşıdığı görülmektedir.

3.1. Değişen Profil

46. yılını arkada bırakan Türk-Alman işgücü alım antlaşmasından bugüne Almanya'daki Türk nüfus yapısı kendisini köklü biçimde değiştirdi. Artık Türk toplumunun genel görünümünde, göçün başında seyreden baskın ögeyi erkekler değil, Almanya'da doğmuş çocuklarıyla aileler teşkil etmektedir.

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

Türk göçmenler genele ve diğer göçmen gruplarına göre daha genç bir yaş ortalaması ve daha uzun bir oturma süresine sahiptirler. Türkler arasında ortalama yaş 34,6; ortalama oturma süresi 20,7 yıldır. Bu karşılaştırmada dikkate alınması gereken husus, yeni doğan Türk kökenlilerin doğrudan Alman vatandaşı olmaları ve istatistiklere yansımalarıdır.

Kalış süresinin yanı sıra doğum istatistikleri de Türk göçmenlerinin Alman toplumunun bir parçası olduğunun göstergesidir. Bugün itibarıyla 1.000.000 Türk göçmen, Almanya'da doğmuş ve burada büyümüştür.

Ailevi Durum ve Doğduğu Ülkeye Göre Göçmenler (2006)

Vatandaşlık	Oran		Almanya Doğumlu
	Bekar	Evli	
Türkiye	1.738.831	42,5	49,6
İtalya	534.657	46,7	44,0
Yunanistan	303.761	44,5	45,3
Eski Sırbistan-Karadağ	282.067	32,6	50,2
Hırvatistan	227.510	35,5	50,8
Bosna-Hersek	157.094	46,0	44,1
Portekiz	115.028	51,3	38,1
İspanya	106.819	42,9	46,5
Fas	69.926	35,5	52,2
Makedonya	62.295	38,6	48,0
Tunus	23.217	32,9	47,7
Slovenya	21.109	41,9	46,0
İşçi gönderen ülkeler toplamı	6.642.314	42,5	49,6
Bunlar arasında Türklerin oranı	47,7	46,7	44,0
Yabancılar toplamı	6.751.002	44,5	45,3
Bunlar arasından işçi gönderen ülkelerin oranı	54,0	32,6	50,2
Kaynak: Federal İstatistik Dairesi		Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı	

Türk-Alman Evlilikleri*

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek
1960	83	12	71
1970	586	182	404
1980	3.765	426	3.339
1990	3.458	691	2.767
2000	5.784	1.464	4.320
2004	6.700	1.800	4.900
Kaynaklar: Federal İstatistik Dairesi		Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı	

*Alman vatandaşlığına geçenler dahil değildir

Göç olgusu ve kalıcılığın diğer bir göstergesi de, Türk-Alman evliliklerinin gün geçtikçe artmasıdır. 1960-2004 yılları arasında Türk ve Almanlar arasında yaklaşık 110.000 evlilik gerçekleştirilmiş ve bu evliliklerden toplam 130.000 çocuk dünyaya gelmiştir.

3.2. Ekonomik Değişim: Tasarruftan Tüketime

Almanya'daki Türk toplumunun sosyal değişimine etki eden önemli bir faktör 1990'lı yıllarda ekonomik alanda görülen hızlı değişimdir. Göçün ilk yıllarında anavatanında değerlendirilmek üzere tasarrufa dayanan ekonomik davranış biçimi, aile yapılarındaki değişime paralel tüketime yönelmeye başladı.

Almanya'da yaşayan göçmenler önemli bir tüketici grubunu oluşturmaktadır ve Alman ekonomisi içinde son zamanlarda hedef tüketici grup olarak da kabul görmeye başladılar. Tüketim alışkanlıklarının ve taleplerinin karşılıklı olarak birbirini etkilemesi ve gelecek perspektiflerinin Almanya'ya yönelik olması da doğal olarak iki tarafın tüketim davranışlarını birbirine yakınlaştırdı. 2007 yılı itibarıyla Almanya'da yerleşik bulunan 740.000 Türk hanesinin toplam tasarruf hacmi 2,2 milyar Euro'dur. Bir başka deyişle Türk haneleri 23,4 milyar Euro'luk

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

toplam yıllık net gelirlerinin 15,1 milyar Euro'luk bölümünü tüketime harcıyor.

Almanya'daki Türk Hanelerine İlişkin Değerler (2007)

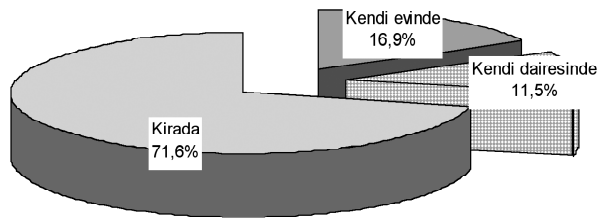
Gösterge	Değer
Türk kökenliler toplamı	2.740.000
Ortalama hane büyüklüğü	3,7
Türk haneleri toplamı	740.000
Aylık ortalama net hane geliri (€)	1.950
Aylık tasarruf (hane başına-€)	250
Aylık temel yaşam ve tüketim harcamaları (hane başına - €)	1.700
Yıllık hane net geliri (hane başına - €)	23.400
Yıllık net hane gelirleri toplamı (€)	17,3
Türk hanelerinin yıllık tasarruf miktarları toplamı (€)	2,2
Türk hanelerinin yıllık tüketim harcamaları toplamı (€)	15,1

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, Essen 2007

Konut Edinimi

Almanya'da yerleşikleşmenin bir diğer göstergesi gayrimenkul edinimi yönünde artan ilgidir. 2007 yılı ortasında Türkiye Araştırmalar Merkezince gerçekleştirilen genele oranlanmış anket sonuçlarına göre 210 000 Türk kökenli Almanya'da gayrimenkul sahibidir. 1996'da 54 000 olan konut sahibi sayısı 2002'de 135 000'e, 2007 yılında ise 210 000'e ulaşmış bulunmaktadır. Sayılar her üç Türk hanesinden birinin kendi dört duvarı arasında barındığını göstermektedir.

Türk Hanelerinde Konut Sahipliği

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, Essen 2007

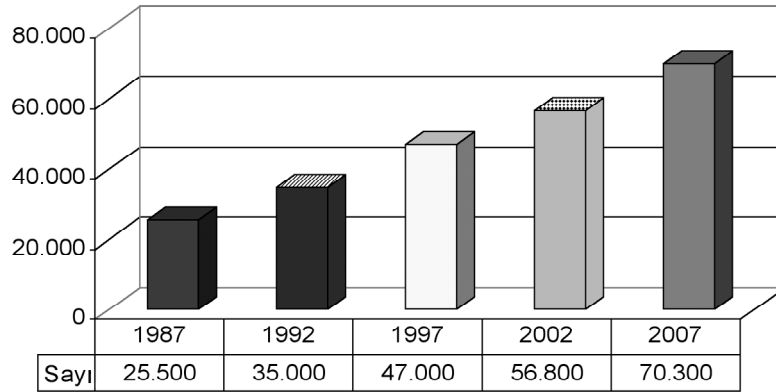
3.3. İşçilikten Girişimciliğe

Girişimcilik Almanya'daki Türkler arasında uzun yıllardan beri hızla gelişen bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Kitlesele anlamda girişimciliğe geçiş, aile birleşimleri ve 80'li yıllarda belirginleşen kalıcılaşma eğilimi sonrasında olmuştur.

Türk girişimcilerin artık her sektörde boy gösterdikleri ve klasik branşlardan öte, yenilikçi modern branşlara yöneldikleri görülmüştür. Birinci kuşağa göre eğitim durumu daha iyi olan ve Alman eğitim kurumları içinde büyüyen ikinci kuşak arasında da yoğun bir girişimcilik eğilimi gözlenmektedir.

Türk göçmenler arasında girişimcilik eğilimi kırılmaya uğramaksızın devam etmektedir. Almanya'da gelişen Türk girişimci mentalitesi Türk ve Alman sosyalizasyon süreçlerinin çok yönlü bir sentezi görünümündedir. Böylece önemli bir potansiyel oluşturan kentsoylu Türk kökenli bir orta sınıf doğmaktadır.

Almanya'da Türk Girişimciliği'nin Gelişimi (1987-2007)

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, Essen 2007

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

Almanya'da Yaşayan Göç Kökenlilerin Mesleki Nitelikleri x1000 (2005)

Gösterge	Nüfus	Tüm Çalışanlar	Bağımsız Çalışanlar
Toplam Nüfus	82.465,3	36.566,5	4.080,1
Göç tecrübesi olmayan kişiler	67.133,1	30.513,1	3.497,8
Önceki kuşaklarda dahil olmak üzere göç tecrübesine sahip kişiler	15.332,3	6.053,4	582,4
Bunlar arasında: Göç tecrübesinin belirlenimi açık olmayan kişiler	547,9	191,5	16,2
Yakın kuşaklarda göç tecrübesi olan kişiler	14.784,4	5.861,9	566,2
♦ Şimdiki ve daha önceki vatandaşlığa göre			
Avrupa	9.644,5	3.862,1	377,9
- AB-25.	3.715,0	1.729,9	236,7
· Yunanistan	383,4	184,3	28,2
· İtalya	793,8	370,6	52,9
· Polonya	925,4	427,4	40,5
- Diğer Avrupa Ülkeleri	5.929,5	2.132,3	141,2
· Bosna-Hersek	323,4	142,0	7,6
· Hırvatistan	403,0	189,5	12,0
· Romanya	385,9	177,1	11,2
· Rusya Federasyonu	1.138,2	422,1	18,2
· Sırbistan-Karadağ	437,4	152,5	9,8
· Türkiye	2.744,8	883,0	65,6
Afrika	465,7	148,6	15,5
Amerika	318,0	129,7	20,7
- Kuzey Amerika	158,7	68,7	11,8
Asya, Avustralya ve Okyanusya	1.425,7	458,5	76,0
- Yakın ve Orta Doğu	612,6	167,0	27,4
- Güney ve Güneydoğu Asya	552,3	188,2	33,0
Diğer	2.930,5	1.263,0	76,0
Kaynak: Federal İstatistik Dairesi	Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı		

Bağımsız Çalışmaya Yönelimin Nedenleri (Birden fazla yanıt kabul edilmiştir)

Neden	Oran (%)
Bağımsızlık/Kendi patronu olma	88,6
Yüksek gelir	66,3
Sosyal yükselme	52,9
Çocukların geleceğini garanti altına alma/Aileye destek	45,8
Bağımlı çalışmada perspektif yetersizliği	40,2
İşsizlik	36,4
Girişimci yetenekleri	27,1
Başarı vaat eden iş fikri	25,4
Diğer	10,1
Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, Essen Ağustos 2007	

3.4.Çalışma Hayatı

Günümüzde, Türk kökenli göçmenler bir yandan toplumun her alanında yer tutmaya başlarken (serbest meslek sahibi, akademisyen, politikacı, kamu ve özel sektör vs.), diğer yandan işsizlik ve eğitim başarısızlığı saptanmaktadır.

Almanya'daki işsizliğin faturası daha çok göçmenlere çıkarılmıştır. Göçmenler arasındaki en çok etkilenen grup ise Türk göçmenlerdir. Türk kökenli nüfusun %31'i işsizlik ile boğuşuyor.

Çalışma Hayatı (İşsizlik)

- Toplam işsizlik oranı % 9
- Yabancıların toplam işsizlikteki oranı % 15
- 25-50 yaş grubunun yabancı işsizlikteki oranı % 72
- Türk göçmenleri arasındaki işsizlik % 31

3.5. Eğitim

Federal Almanya'daki Türk toplumunun profilindeki değişimin diğer göstergeleri, ikinci ve üçüncü kuşakla ilgili verilerde görülmektedir. Bu iki kuşak, Almanya'daki Türk toplumunu tümüyle kalıcı bir duruma getirmiştir. Bu kuşakların Türkiye'ye olan kültürel ve politik ilgisi çok azalmamakla birlikte, maddi bağlarında önemli bir kopuş gözlenmektedir.

Birinci ve hatta ikinci kuşağa göre, eğitim düzeyi yüksek genç kuşak, ilk ve orta öğretim okullarında eğitim görmekte olup, yüksek öğrenim yapma eğilimindedir. Her ne kadar aşağıdaki tablo, olumlu

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

göstergeleri kaydetse de, genç Türk kuşağının eğitim seviyesinin yükseldiğini gösterse de, yabancı gençler arasında okulu terk edenlerin oranı oldukça yüksektir (%18,8). Bu oran içinde ise, Türklerin payı daha fazladır.

Meslek eğitim sisteminde de özellikle Türk öğrencilere Almanlara göre çok fazla rastlanılmamaktadır.

	Türk Öğrenciler	Yabancı Öğrenciler	Toplam Öğrenci	Türk Öğrencilerin Tüm Öğrencilere Oranı (%)	Türk Öğrencilerin Yabancı Öğrencilere Oranı (%)
Toplam	411 641	951 314	9.624.854	4,3	43,3
İlkokul (Grundschule)	160 960	361 419	3.149.546	5,1	44,5
Temel Orta Öğretim (Hauptschule)	97 514	203 092	1.084.300	9,0	48,0
Temel Üst Orta Öğretim (Realschule)	44 299	97 868	1.351.452	3,3	45,3
Üniversiteye Yönelik Lise	25 488	98 371	1.702.399	1,5	36,3
Genel Lise	35 119	70 463	450.960	7,8	57,8
Öğrenme Özürlü Okul	27 671	67 421	423.771	6,5	41,0
Diğer	20 590	52 680	1.462.426	1,4	22,8
Kaynak: Federal İstatistik Dairesi			Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı		

Almanya'da üniversitelerde öğrenim gören Türk öğrencilerinin sayısı ise, Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin hesaplamalarına göre yaklaşık 36.000 civarındadır. Türkiye'den öğrenim için bu ülkeye gelenlerin sayısı, toplam sayı içinde % 3' ü geçmemektedir. Bu oran yaklaşık 800 öğrenciye denk düşerken, geriye kalan 35.000'in üstündeki Türk öğrenciler ise, Almanya'da yaşayan 1. ve 2. nesil Türklerin çocuklarından oluşmaktadır.

Alman üniversitelerinde öğrenim gören Türk öğrencilerin sayısı, orta öğrenim gören Türk öğrenciler içinde fazla büyük bir oran tutmasa da, Türk üniversite öğrencilerinin sayısı göreceli de olsa artış göstermektedir.

4.Uyum Süreci ve Problemleri

Almanya'da Uyum Sürecinin Gelişimi

Alman ve Türk tarafları, bir arada yaşam için gereken adımların atılmasında geç kalmışlardır. Diğer yandan, uyum konusunda çeşitli biçimlerde cevap vermek mümkündür. Zira başarılı bir entegrasyonun ne ifade ettiği konusunda bir konsensüse varılmış değildir.

Kesin olan, dahil olunan toplumun kaynakları ve süreçleri üzerinde eşit söz sahibi olunmaksızın ve kültürel çoğulculuğa saygı gösterilmeksizin uyumun sağlanamayacağıdır. Bugün medya ve kamuoyunda sözde başarısız bir uyum sonucunda göçmenlerden uyum için daha çok taleplerde bulunarak, kendi içine çekilen bir Türk toplumundan bahsedilmektedir.

Bu tartışmalar iki hatalı gelişmeden haberdar etmektedir: Birincisi göçmenlerin bu göç sürecinde gösterdiği uyum tamamen göz ardı edilmektedir. İkincisi ise, başarısız olan uyum süreci, göçmenlerin uyuma katkıda bulunmadıkları ve böylece fatura göçmenlere çıkarılmaktadır.

Türkiye Araştırmalar Merkezi, yedi yıldan bu yana KRV Eyaleti hükümeti için çeşitli konuları içeren ampirik temsili araştırmalar

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

---

gerçekleştirmektedir. Bu temsili araştırmalar, Türk kökenli göçmenlerin değişik yaşam kategorilerini değerlendirmeleri, uyum politikalarına yaklaşımlarını içermektedir. Aralık 2006 tarihinde gerçekleştirilen en son araştırmadan alınan önemli bazı sonuçlara göre;

Uyum sürecinde azınlık toplumda üç temel faktör belirleyicidir:

- a) Ekonomik ve Sosyal Durum: Eğitim ve meslek statüsü; dil yeterliliği ve bulunulan ekonomik durumun değerlendirilmesi ve hayat şartlarının memnuniyeti,
- b) Kültürel Kimlik: Vatandaşlık konumu; vatandaşlığa geçiş niyetleri; vatana bağlılık ve geri dönme isteği,
- c) Toplumsal Uyum: Almanlarla ilişki ve arkadaşlık bağları; bulunulan mekan; örgütlenme ve ayrımcılık tecrübeleri ile ölçülebilir.

a) Ekonomik ve Sosyal Durum:

Ekonomik sistemde yer almak, göç araştırmalarına göre tüm uyum süreçlerinde önemli bir anahtar rolünü üstlenmektedir.

Okul ve meslek eğitimi ve bununla beraber Almanca dilini iyi konuşma, iş piyasasında uyum için önde gelen şartlardır. Eğitimde diplomasızlık ve mesleki vasıfsızlığın sonucunda işsizlikle karşılaşmanın ihtimali oldukça yüksektir.

Türk kökenli göçmenlerin Almanca dilini iyi konuşmaları sürekli yükselen bir trenddir. Ancak dilin iyi konuşulması, yaş, göç sebebi ve

hangi ülkede okula gidildiği ile ilintilidir. Genç kuşak göçmen mensupları, buna bağlı olarak Almanya'da doğan ve orada okula gidenlerin Almanca yeterlilikleri oldukça daha iyidir.

Türk göçmenlerin mesleki konumu, halen göçe dayalı bir konumu ve buna bağlı düşük okul ve meslek eğitimi düzeyini arz etmektedir. Araştırma sonuçlarına göre güncel durum, Türk kökenli göçmenlerin yarısının herhangi bir mesleki eğitim almadığını (vasıfsız), ancak 1/4'nün mesleki eğitiminin bulunduğunu ve % 7'sinin de bir yüksek öğrenim mezunu olduğunu gösteriyor.

Çalışan Türk kökenli göçmenlerin yarıdan fazlası halen vasıfsız işlerde çalışmaktadır (%52), yalnızca %16'sı kalifiye eleman olarak çalışmaktadır. Sözleşmeli eleman (Angestellte) olarak çalışanların oranı sadece %20.

Her ne kadar Türk göçmenler, ekonomik durumu Almanya genelinde ve özelinde daha çok kötü olarak değerlendirirse de, önceki yıllara nazaran bu durumun düzeldiğini de göstermektedir. Mesleki geleceğe yönelik memnuniyetlik ve işsizlik korkusunun azalması, ekonomik durumun hane içinde düzelmesi gibi konular, genel olarak durumun olumlu algılandığını yansıtmaktadır.

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

b) Kültürel Kimlik

Geri Dönüş Niyetleri (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Evet	26,4	21,5	20,7	22,8	28,5	32,1	32,5	33,4
Hayır	63,1	60,1	69,6	63,5	61,9	56,9	59,0	59,9
Henüz bilmiyorum	9,0	17,9	9,5	13,0	9,5	11,0	8,4	6,6

Vatana Bağlılık (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Türkiye	41,4	31,7	35,0	36,6	38,5	39,2	40,7	37,8
Almanya	22,0	21,1	31,9	27,3	31,0	30,9	22,9	21,8
İki ülke	30,5	41,6	26,7	29,1	24,0	23,6	28,9	30,2
Hiçbiri	4,0	4,7	5,1	5,5	5,3	5,8	7,2	9,5

Vatandaşlık

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Alman	15,7	24,5	29,9	32,2	33,7	36,4	37,3	37,4
Türk	81,0	74,9	69,0	65,6	66,0	63,1	62,7	61,4

Alman Vatandaşlığına Geçiş İsteği (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Başvuru yapıldı	11,2	7,9	6,7	6,1	5,0	5,6	3,6	3,8
Evet	25,3	30,1	26,6	22,4	26,6	21,6	11,7	22,6
Belki	14,2	14,9	14,9	14,1	17,6	17,6	7,1	7,5
Hayır	50,3	44,8	51,3	53,9	50,0	54,6	77,2	65,6

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, 2007

Çoğunluk Almanya'yı vatani olarak görse de ve geri dönmeyi düşünmese de, bu duruma 2. ve 3. kuşağa mensup Türk kökenli göçmenlerde daha sık rastlansa da, Türkiye'ye bağlılık, Almanya'ya bağlılığın yanı sıra genç kuşaklarda da gözlemlenmektedir. Bu bağlılık, ana toplumdaki kendini uzaklaştırmadan gerçekleştiriliyor. Bu bağlamda kültürel kimlik, kendini, 2006'daki araştırmada, hem geri dönüş hem kalış eğilimlerini az da olsa arttırdığını gözleyerek, iki anlamda gösteriyor.

Genç kuşak için geri dönüş eğilimleri, eğer mevcut ise, daha çok fikrîsel bazda, gerçekleşiyor, reel bir alternatif olarak gerçekleşmiyor. Genç kuşak, 1. kuşağa göre, Almanya'da ana topluma daha fazla taleple yaklaşıyor, kültürün kimliklerinin tanınmasının yanı sıra, toplumun eşit bir parçası olarak görülmek istediğini belirtiyor. Geldikleri kültürü, aile aracılığıyla halen üstlenip korusa da, ana toplumun değer ve yargılarını da okul üzerinden bilinçli ya da bilinçsiz üstleniyor. 1. kuşağın kültürel ve etnik kimlikleri ne ana toplum ne de kendileri tarafından hiçbir zaman irdelenmedi, her iki taraf hiçbir talepte bulunmadı. Hep geçici bir kalış olarak bakılan Almanya ve Türkiye'ye bağlılık birincil etken oluşturdu ya da oluşturuyor.

c) Toplumsal Uyum

Almanlarla İlişki (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Arkadaş ve tanıdık	76,9	74,6	73,5	75,5	71,9	76,1	75,0	74,6
Komşuluk	80,5	81,1	76,5	72,1	75,2	80,8	76,6	79,1
İşyerinde	73,3	77,6	77,0	76,8	71,7	66,5	60,9	51,8
Aile	29,7	32,2	26,3	31,7	37,0	39,5	36,7	37,6

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, 2007

İkamet Bölgesinde Etnik Yapı (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Daha çok Alman	57,2	65,6	60,8	55,1	58,3	58,0	57,2	57,6
Alman ve Türk eşit	17,4	13,2	14,1	18,3	17,4	14,5	16,9	16,2
Daha çok Türk	21,3	18,3	19,8	22,8	19,8	21,5	20,8	19,6
Daha çok diğer yabancılar	4,5	2,9	4,9	3,8	4,4	5,8	5,2	6,4

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, 2007

Genel Olarak Derneklerde Üyelik* (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Üyelik yok	-	-	49,5	46,5	43,7	41,5	39,5	42,4
Yalnız Alman derneğine	-	-	17,9	15	16,2	18,6	18,5	17,1
Alman ve Türk derneklerine	-	-	15,0	15,5	19,2	18,3	20,9	19,2
Yalnız Türk derneğine	-	-	17,6	23,1	21,0	21,7	20,8	21,3

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

* Bu bölüm 1999 ve 2000 yıllarındaki araştırmada ele alınmadı.
Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, 2007

Toplumsal uyum dendiğinde; kamuoyundaki yaklaşım paralel toplumlar üzerine yoğunlaşırken, 2006 yılındaki araştırmada az bir farkla azınlık ve ana toplum arasındaki ilişkinin, Türk kökenli göçmenlerin perspektifiyle yükselmiştir. Ancak bu durum ana toplumca böyle algılanmamaktadır.

Gettolaşma kamuoyunda negatif olarak algılanmakta ve izlenmesine rağmen, bugüne kadar siyasi ve bilimsel arenada değişik değerlendirmekte ve bu durum üzerine sağlam sonuç ya da gözlemler bulunmamaktadır. Tüm bunlara rağmen, sonuç olarak, toplumsal bir izolasyondan, yani regradasyondan veya paralel toplum oluşmasından bahsedilemez.

Ayrımcılık Tecrübesi *(%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Evet	65,4	-	71,1	79,5	79,9	77,2	77,8	73,2
Hayır	34,3	-	28,9	20,5	20,3	22,8	22,2	26,8

* 2000 yılında araştırmaya alınmadı

Değişik Yaşam Alanlarında Ayrımcılık Tecrübesi (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İşyerinde/Okulda/Üniversitede/	38,8	-	47,7	53,5	56,6	56,5	52,4	58,5
İş ararken	36,4	-	43,7	50,1	51,9	48,4	43,3	52,7
Ev ararken	41,8	-	46,7	56,2	54,5	49,3	44,1	50,0
Resmi makamlarda	31,3	-	38,0	44,6	48,6	39,5	38,2	45,6
Komşularla	23,7	-	33,3	39,9	34,2	32,8	31,8	36,6
Alışverişte	22,5	-	27,1	33,3	33,2	28,6	36,7	31,7
Hastanede	-	-	-	-	-	-	26,0	25,2
Poliste	17,1	-	23,5	22,1	24,4	17,3	21,5	23,9

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, 2007

Ait olma duygusu: Göçmenlerin özdeşleşmesi ve uyum isteği, yüksek oranda ekonomik ve sosyal katılımın yanı sıra ana topluma ilişkisine bağlanmaktadır. Bu ilişki de, göçmenlerin günlük yaşamda insanlarla, resmi makamlar, siyaset ve yasama ile edindikleri tecrübelerle, göç edilen ülkenin benimsemesi ve özdeşleşmesi ile iç içedir. Yani ayrımcılık formunda, sübjektif kabul ya da ret etmeyi algılama.

Ayrımcılıkla karşılaşma; sürekli yüksek olan 2001 yılından bu yana ilk defa 2006 yılında düşüşe geçerken, ayrımcılıkla karşılaşma 3/4'lük bir oranla halen yüksek düzeydedir. Özellikle iş yerinde ve iş ya da ev ararken daha sık ve artan bir düzeyde ayrımcılık algılanmaktadır. Daha çok genç Türk kökenli göçmenler özellikle eşitsizlikle karşılaştıklarını dile getirmişlerdir.

5. Perspektifler

Türk kökenli göçmenler: Her ne kadar Almanya'daki göçmenler, özellikle Türk göçmenler eğitime, kültüre ve kimi zaman dine bağlı nedenlerden dolayı büyük sorunlarla karşı karşıya kalsa da, 50 yılı aşkın Almanya'daki göçmen nüfusunun kalıcılaşmasına paralel olarak toplumda daha yüksek bir sosyal statüye kavuşma istemi de artmaktadır. Bu gelişmeler yoğun olarak Türkler arasında gözlemlenmektedir. 2. ve 3. neslin konumları bu süreçte giderek düzelmektedir.

Başarılı bir uyum için sadece dil yeterliliği, ekonomik katılım, eğitimde başarı ve siyasi katılım gibi ölçülebilir objektif uyum adımlarını göçmenlere yöneltmekten ziyade, göçmenlere topluma ait olduklarının ve kabul gördüklerinin hissini veren bir toplumsal atmosfer yaratılmalıdır.

Almanya'daki Türkler ve Türkiye'deki Almanlar - Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları

Sosyo-Demografik Kriterlere Göre Politik ve Toplumsal Atmosferin Değerlendirilmesi (%)

	Politika		Toplum	
	İyi	Kötü	İyi	Kötü
Cinsiyet				
Erkek	15,89	65,12	15,3	65,3
Kadın	14,29	55,73	15,1	63,0
Yaş Grupları				
18 - 29	16,73	58,74	17,8	58,7
30 - 44	15,57	58,33	16,9	65,8
45 - 59	12,57	63,39	8,7	65,6
60 yaş ve üzeri	13,33	69,52	12,4	68,6
Dahil Olunan Kuşak				
Birinci kuşak	12,92	68,90	11,5	67,0
Sonraki kuşak	16,53	58,37	15,3	65,1
Evlilik yoluyla göç	13,89	56,94	17,0	60,8
Mezuniyet Derecesi				
İlkokul	12,40	57,75	11,6	58,9
Ortaokul	11,94	64,93	12,7	68,7
Lise	14,62	65,50	20,5	63,7
Hauptschule	12,34	57,79	14,9	66,9
Realschule	17,21	62,30	15,6	68,9
Fachschule/Fachabitur	30,16	57,14	22,2	60,3
Abitur	14,29	65,48	11,9	70,2
Dindarlık				
Dindar	13,77	60,72	13,8	64,3
Dindar değil	18,48	59,06	18,1	64,5
Toplam	15,11	60,25	15,0	64,4

Kaynak: Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, 2007

Araştırma sonuçlarına göre, Türk göçmenlerin büyük bir bölümü, Almanya'daki onlara yönelik politikadan ve toplumsal atmosferden hiç memnun değiller. Federal hükümetin uyum konusundaki atılımları özellikle göç yasası ile ilgili girişimleri, göçmenlerin hala Alman toplumunun bir parçası olmadığını sinyallerini veriyor.

Güncel Almanya Uyum Politikası: Almanya'dan 50 yıllık bir göç gerçeğinin ardından, ancak son yıllarda sistemli bir uyum politikası

gelebilmıştır. Federal Hükümetin Uyum ve İslam Zirveleri ve ulusal uyum planı bu yöndeki ilk adımlardır.

Yeni Göç Yasası ve Etkileri: Yürürlüğe sokulan göç yasaı değişiklikleri, Almanya'nın Alman kökenli Almanlar ile diğer kökenlere sahip Almanlar, daha net bir ifadeyle Türk kökenli Almanlar arasında sınır çekme niyetinde olduğunu göstermektedir.

Çok Kültürlülük: Göçmenlerin buldukları topluma çok dillilik ve çok kültürlülük avantajları ile globalleşen dünyada, Alman toplumu için eksiklik yerine bir fırsat olduğu fikri yaygınlaştırılmalıdır.

Göçmenlerin potansiyellerine ve kaynak olarak değerleriyle takdir eden ve bu kaynak potansiyellerle ilişkilendirilmiş bir politika maalesef yürütölmektedir.

Ancak bunun gerek göçmenler arasındaki aktörlerin gerek ana toplumun karar alıcılarının aktif bir şekilde baş koymasıyla gerçekleşeceğini de göz ardı etmemek gerekir.

